

Robert Fabbri

Vespasianus

Tribuun van Rome

Karakter Uitgevers B.V.

PROLOG

FALACRINA

80 MIJL TEN NOORDOOSTEN VAN ROME, 9 N.C.

‘Dat met de genadige hulp van de goden ons werk met voorspoed bekrond mag worden. Ik bid tot u, vader Mars, louter mijn hoeve, mijn land en mijn familie op een manier die u het beste lijkt.’

Titus Flavius Sabinus hief zijn handpalmen hemelwaarts tijdens deze smeekbede aan de beschermgod van zijn familie. Het was een oud gebed. Een gedeelte van zijn sneeuw witte toga hing over zijn hoofd uit respect voor de god tot wie hij bad om deze gunst. Zijn familie had zich om hem heen geschaard. Zijn vrouw Vespasia Polla hield hun pasgeboren zoon op de arm. Naast haar stonden zijn moeder en zijn oudste zoon, die bijna vijf was. Achter hen bevonden zich de vrijgelatenen, mannen en vrouwen, en de slaven. Ze hadden zich verzameld rond de grenssteen bij de meest noordelijke punt van het landgoed in de heuvels van de Apennijnen, waar het rook naar dennenhars.

Na het gebed liet Titus zijn handen zakken. Zijn oudste zoon, die eveneens Titus Flavius Sabinus heette, liep naar de steen en sloeg er vier keer op met een olijftak. In een plechtige processie waren ze om het landgoed van Titus heen gelopen. Nu maakten ze aanstalten om terug te gaan naar huis.

Bij het eerste ochtendlicht waren ze vertrokken voor deze rondgang, waar ze ruim acht uur over hadden gedaan. Voor zover de kleine Sabinus dat kon overzien, waren er geen vervelende dingen gebeurd: zijn vader had de juiste gebeden uitgesproken bij elke hoek van het landgoed; er was geen vogelzwerm die als een slecht

voorteken kon worden beschouwd; het had niet gebliksemd in de heldere lucht op deze koude dag, eind november; en de os, het varken en de ram – allemaal offerdieren – waren hen gedwee gevolgd.

Sabinus leidde de ram. De hoorns waren versierd met felgekleurde linten. Lusteloos keek het dier om zich heen. Het besepte niet dat de dood om de hoek loerde.

Onder normale omstandigheden zou Sabinus er geen probleem mee hebben dat de ram werd afgemaakt. Hij had dikwijls dieren geofferd of geslacht zien worden. Vaak hielp hij mee wanneer Pallo, de zoon van de landgoedmeester, kippen de nek omdraaide. De dood was zo gewoon als het leven. De teloorgang van de ram wilde hij echter voorkomen, omdat met de dood van dat dier het leven van zijn kleine broertje gelouterd werd. Het liefst zou hij het komende ceremoniële hoogtepunt verstoren. Maar hij besepte ook dat hij daarmee de goden boos zou maken. Hij vreesde hen net zo erg als dat hij zijn broertje haatte. Op de dag dat het jongetje geboren werd, negen dagen geleden, hoorde Sabinus oma Tertulla tegen zijn vader zeggen dat de aan Mars gewijde eikenboom die op het landgoed stond, een tak had gekregen die zo dik was dat het wel een tweede stam leek. In de periode dat zijn zusje ter wereld kwam, verscheen er aan die boom een tak die zo kort en dun was dat de kwijnende scheut niet lang daarna verdroogde en doodging – net als zij. De stam was echter lang en zag er gezond uit. Dat beloofde voorspoed. Maar de profetie die zijn broertje daarna ten deel viel sloeg alles. Hij hoorde zijn vader luid dankzeggen aan Mars dat hij dit kind had gekregen. Titus beloofde zijn beste os, varken en ram te offeren voor de louteringsceremonie. Daarna zou hij de jongen officieel erkennen als zijn zoon en hem een naam geven.

‘Ik zal hem koesteren, mama,’ zei Titus terwijl hij haar op de wang kustte. ‘Die jongen gaat het nog ver schoppen.’

Tertulla schaterde het uit. ‘Het lijkt wel of je nog vóór mij seniel wordt, Titus. De republiek is verleden tijd, het rijk wordt geregeerd door één persoon. Hoe kan een kind uit een familie van equestriaanse boeren uit de Apennijnen het dan ver schoppen?’

‘Lach maar, mama. Alle voortekenen wijzen erop dat het de wil

van de goden is. Voor die macht zal zelfs de keizer moeten buigen.’

Sinds dat gesprekje moest Sabinus telkens bijna huilen wanneer zijn moeder zijn kleine broertje op de arm had. Bijna vijf jaar lang had hij exclusief de liefde en bescherming van zijn familie genoten. Nu was er iemand anders met wie hij die liefde moest delen. Iemand die zelfs meer in de gunst viel dan hij.

Toen ze bijna thuis waren, vatte hij moed. Hij besepte immers dat hij zich waardig diende te gedragen tijdens deze ceremonie. Zo waardig als een Flavius betaamde, de oude patriciërsfamilie waarin hij was geboren. Hij zou zijn vader Titus niet teleurstellen.

De processie begaf zich naar het erf voor de stallen. Aan de achterzijde ervan verzamelde de familie zich voor het stenen altaar, gewijd aan Mars. Op dat altaar lag een stapel hout dat gedrenkt was in olijfolie. Rechts ervan stond een vlammeende toorts in een ijzeren houder. En links een houten tafel met een bijl en een mes.

Sabinus zorgde ervoor dat de ram rechts van hem bleef staan, zoals hem dat was voorgedaan. Hij keek om zich heen. Naast Titus stond de moeder van Sabinus. Ze hield de in dekens gewikkelde baby op de arm en was voornaam gekleed in een zwart wollen gewaad, ook wel *stola* genoemd, dat haar tot aan de enkels kwam. Eroverheen droeg ze een lange, karmozijnrode mantel, de *palla*, die deels haar gitzwarte, strak gevlochten haar bedekte en gedrapeerd over haar linkerarm hing. Ze merkte dat Sabinus naar haar staarde. Ze keek hem aan; om haar dunne lippen speelde een glimlachje, haar smalle gezicht fleurde op. Haar donkere ogen straalden een en al liefde en trots uit terwijl ze haar jonge zoon daar in zijn toga zag staan, een miniatuur van zijn vader.

Zijn oma stond naast zijn moeder. Ze woonde op haar landgoed aan de kust bij Cosa, ten noorden van Rome. Ze was overgekomen om bij de geboorte van het kind en de naamceremonie aanwezig te zijn. Ze was inmiddels in de zeventig, maar droeg haar haar nog steeds zoals dat mode was in de laatste jaren van de republiek: gekrulde pony, het haar strak naar achteren gekamd in een knot. Het accentueerde het ronde gezicht, dat haar zoon en kleinzoons van haar hadden geërfd.

Achter haar familie stonden de vrijgelatenen, mannen en vrouwen. Het lukte Salvio, de landgoedmeester, altijd om Sabinus een stukje honingkoek of een gedroogde vijg te geven zodra hij hem ergens tegenkwam. Hij hield de os bij de halster vast. Pallo, zijn zoon van twintig, stond naast hem en ontfermde zich over het varken. De twee dieren wachtten gedwee. Het briesje speelde met de gekleurde linten waarmee ook de os en het varken waren versierd. Achter hen stonden een stuk of twintig mannen en vrouwen. Sabinus kende hen niet bij naam, noch had hij een idee welke taken ze op het landgoed vervulden.

Verder waren er de slaven, bijna vijftig. Doorgaans deed Sabinus of ze niet bestonden. Vandaag waren ze echter aanwezig bij de ceremonie. De nieuwe zoon van de familie kreeg immers een naam. Daarna was het feest.

Titus liep naar het altaar, boog zijn hoofd, prevelde een kort gebed, haalde de toorts uit de houder en stak die tussen het in olijfolie gedrenkte hout, dat meteen vlam vatte. Een bijtende, zwarte rook kringelde omhoog.

‘Vader Mars, laat mijn gewassen, graan, wijngaarden en plantages gedijen ten gunste van iedereen. Daarom heb ik opdracht gegeven de offerdieren om het landgoed heen te leiden. Dat mijn muilezels, mijn herders en mijn veestapel gezond mogen blijven. En dat ook ik, mijn huishouden en mijn pasgeboren zoon in gezondheid verder mogen leven.’

Vespasia Polla legde de warm ingepakte zuigeling voorzichtig in de armen van haar man. Doodstil keek Sabinus toe terwijl Titus de baby voor zich uit hield.

‘In aanwezigheid van Nundina, godin van de loutering, neem ik hem op in mijn familie en geef hem de naam Titus Flavius Vespasianus. Hierbij verklaar ik hem tot vrijgeboren burger van Rome. Met deze *bullā* vertrouw ik hem toe aan uw hoede.’

Hij haalde een zilveren amulet tevoorschijn, die aan een leren koordje hing, en deed die de baby om. De fetisj vrijwaarde het jongetje van het boze oog tot hij volwassen was.

Titus gaf de zuigeling terug aan zijn vrouw. Daarna pakte hij een

wijnkruik die naast het altaar stond en drie knapperige, zoute deegkoekjes. Hij sprenkelde wat wijn en verkruidde een koekje op de kop van elk offerdier. Vervolgens nam hij de bijl van de tafel, liep naar de os, raakte met het blad de nek van de os en haalde uit. De os boog zijn kop, alsof hij berustte in zijn lot. Op dat moment keek Titus om zich heen, alsof hij het verontrustend vond dat het dier er ogenschijnlijk gewillig mee instemde dat het geofferd werd. Hij ving de blik van zijn vrouw, die haar ogen prompt iets verder opende; een aansporing om door te gaan. Luid riep hij in de helderblauwe lucht: ‘Vader Mars, ik offer mijn beste os voor de loutering van mijn hoeve en mijn landgoed, mijn grond, en als boetedoening. Al even deemoedig hoop ik dat u deze offergave waardig acht.’

Meedogenloos sloeg Titus toe. De vlijmscherpe bijl kliefde de nek van de os en onthoofdde het dier bijna. De os schokte een keer. Het bloed spoot alle kanten op en besmeurde Sabinus, de andere offerdieren en de rest van de aanwezigen die vlakbij stonden. De os zakte meteen door zijn poten en viel dood neer.

Titus zat onder het bloed. Hij legde de bijl weg, pakte het mes en liep naar het varken dat naast Pallo stond. Het dier kon het kennelijk niet schelen dat de os een stap verder zo gewelddadig aan zijn einde was gekomen. Titus herhaalde het gebed boven het gedoemde dier, legde zijn linkerhand onder de kaak, trok de kop omhoog en sneed het varken met een felle haal de keel door.

Nu was de ram aan de beurt. Sabinus veegde het warme, plakkerige bloed uit zijn ogen, plaatste de handen op de rug van de ram en hield het dier aldus stevig vast terwijl zijn vader opnieuw het gebed uitsprak. De ram hief zijn kop en blaatte terwijl hij naar de lucht keek. Op vrijwel hetzelfde moment werd ook zijn keel met een felle haal doorgesneden. Het bloed stroomde terwijl het dier heftig trillend door de bloederige voorpoten zakte. Sabinus ondersteunde het stervende beest, dat kennelijk zonder doodstrijd leegbloedde. Even later zakte de ram door de achterpoten, waarna zijn hart ermee ophield.

Salvio en Pallo rolden de dode offerdieren op de rug zodat Titus met een lange incisie de buik van elk dier kon opensnijden. De ver-

zamelde familie hield de adem in toen de twee mannen met veel moeite de ribbenkasten openden. De ranzige geur van slachtvlees verspreidde zich terwijl Titus zijn handen eerst in de os en daarna in het varken en in de ram stak en zeer bedreven het hart verwijderde. Hij gooide de organen in het vuur als offergave voor Mars. Volledig besmeurd met bloed verwijderde hij daarna bij elk dier de lever. Hij legde ze op de houten tafel. Stomverbaasd en met grote ogen staaarde hij ernaar terwijl hij de organen schoonveegde, waarna hij een gebaar maakte naar zijn familie om de levers te bekijken, die hij een voor een in de hoogte hield. Ze vertoonden grote vlekken. Sabinus schrok. De organen waren immers niet perfect. Hij had genoeg offerdiensten gezien om te weten dat een lever met ongewone kenmerken zo ongeveer het slechtst mogelijke voorteken was. Dat ze alle drie ‘besmet’ waren, duidde ongetwijfeld op een catastrofe. Het was een teken dat Mars dit onderkruipsel van een broertje niet accepteerde.

Sabinus ging dichterbij staan. Toen pas zag hij duidelijk de vorm van die vlekken. Het zou echter nog jaren duren voordat hij de ware betekenis ervan zou doorgronden.

DEEL I

AQUAE CUTILLAE

50 MIJL TEN NOORDOOSTEN VAN ROME, 25 N.C.

HOOFDSTUK I

Het rook heerlijk naar knapperig geroosterd varkensvlees. Hij hoefde nog maar een paar honderd passen heuvelopwaarts naar de hoeve van zijn ouders, die een nieuw landgoed hadden verworven bij Aquae Cutillae. Te paard legde Vespasianus die afstand af. De ondergaande zon, die nog steeds warm in zijn gezicht scheen, streefde de muren en terracotta tegels van het lage gebouw, accentueerde de verschillende tinten rood, amber en koper. Het zette de hoeve tussen de donkere coniferen en vijgenbomen in een luisterrijke gloed. Een prachtige plaats om thuis te komen, hoog in de uitlopers van de Apennijnen. Met uitzicht op de bergen in het noorden en oosten, en op de vlakte van Reate in het zuiden en westen. Hij was inmiddels bijna zestien en woonde hier al drie jaar, sinds zijn familie hierheen was verhuisd. Zijn vader had destijds veel verdiend aan de boerenbelasting voor het keizerrijk, in de provincie Azië.

Met zijn hielen trapte hij in de zwetende flanken van het paard. Hij spoorde het vermoeide dier aan, want hij wilde nu zo snel mogelijk naar huis. Gedurende drie afmattende dagen had hij de ruim vijfhonderd muilezels van de zomerweiden, aan de oostrand van het landgoed, naar de weiden gedreven die dicht bij de hoeve lagen. Het werd immers winter. Daar zou de kudde de koude maanden doorstaan en voedsel en beschutting vinden tegen de snijdende, fluitende bergwind. Daar hadden ze geen last van de sneeuw. In de lente zouden ze worden verkocht aan het leger. Tegen die tijd zou een nieuwe groep veulens geboren zijn en begon alles weer van voren

af aan. De muilezels wilden natuurlijk op de zomerweiden blijven. Een lange strijd was het gevolg, waarbij Vespasianus en zijn maten zeer vastberaden te werk moesten gaan en oordeelkundig de zweep gebruikten. De klus was geklaard, hij kon tevreden zijn. Maar na de laatste telling bleek dat er nogal wat muildieren ontbraken.

Hij was op pad gegaan met zes vrijgelatenen en Pallo, die het werk van zijn vader had overgenomen. Twee maanden geleden was landgoedmeester Salvio namelijk vermoord tussen Aquae Cutillae en hun landgoed bij Falacrina, waar Vespasianus was geboren. Na dat incident hadden ze nooit meer alleen of ongewapend gereisd, zelfs niet op het landgoed. Aquae Cutillae lag in een heuvelrijk gebied met veel ravijnen en valleien. Een ideale omgeving voor bandieten en gevluchte slaven. Ze hadden het voorzien op het vee en het handelsverkeer op de Via Salaria. Deze weg liep langs de zuidrand van Rome naar Reate en verder door de Apennijnen naar de Adriatische Zee. Alleen een dwaas reisde tegenwoordig zonder lijfwachten. Zelfs naar een grote stad die zo dichtbij lag als Reate. Op een heuveltop kon je de plaats negen mijl westwaarts al zien liggen.

De geur van het eten werd penetranter toen ze de hoeve naderden. Vanuit de verte zagen ze dat de huisslaven het druk hadden. Drukker dan anders. Vespasianus zei toen grijnzend tegen Pallo: 'Volgens mij organiseren mijn ouders een feestje om de terugkeer te vieren van de heroïsche muilezeldrijvers, die zoals elk jaar gestreden hebben tegen de vierbenige vijand.'

'Ongetwijfeld worden we gevraagd onze gezichten rood te verven en in triomf rond het landgoed te rijden,' zei Pallo. Het goede humeur van de jonge meester werkte aanstekelijk op hem. 'Hadden we maar genade getoond en enkele gevangenen meegenomen om ze te offeren aan de victorieuze Mars als dank voor onze overwinning.'

'Genade?' riep Vespasianus, die op dreef kwam. 'Genade voor een vijand die zo meedogenloos en verschrikkelijk tekeerging? Nooit! Dat leidt tot opstanden onder de muilezels op het landgoed. Voor je het weet nemen ze ons als gevangenen mee op hun triomftocht. En jij, Pallo, bent dan de slaaf die in de strijdswagen van de muil-

ezelgeneraal staat en als taak heeft om in zijn lange oren te fluisteren: “Vergeet niet dat je maar een muilezel bent!”” Vespasianus reed door de zware houten poort van de hoeve. Achter hem lachten en spotten zijn kameraden.

De gebouwen stonden rondom een rechthoekige binnenplaats, ongeveer zestig bij dertig passen. Het hoofdgebouw bevond zich rechts en nam een kant van het complex in beslag. Met aan de andere drie zijden de stallen, de voorraadkamers, de onderkomens van de vrijgelatenen, de werkplaatsen en de veldslavenkazerne. Alleen het stallenblok had meer dan één woonlaag. Op de eerste verdieping bevonden zich de kamers voor de huisslaven. Het was druk op de binnenplaats. Toen Vespasianus passeerde, bogen de vrijgelatenen en slaven behoedzaam voor de jongste zoon van hun meester. Aldus toonden ze respect. Vespasianus steeg af, gaf zijn paard aan een wachtende staljongen en vroeg hem waarom iedereen zo druk in de weer was. De jonge knul was het niet gewend dat hij direct werd aangesproken door een lid van de familie. Hij liep rood aan en stamelde met een zwaar Latijns accent dat hij dat niet wist. Vespasianus realiseerde zich toen dat waarschijnlijk niemand buiten zijn familie hem kon vertellen wat er aan de hand was. Hij zou het straks aan zijn vader vragen. Ongetwijfeld zou hij hem bij zich roepen zodra de landgoedmeester had verteld hoe het ervoor stond met de veestapel. Hij knikte naar de jongen en liep door een zijdeur het hoofdgebouw in naar het *peristylum*, de tuin, die omringd was door een overdekte colonnade en waaraan ook zijn kamer lag. Hij hoopte dat hij zijn moeder niet zou tegenkomen, maar ze liep het *tablinum* al uit, de ontvangstruimte die naar het atrium leidde.

‘Vespasianus,’ riep ze. Hij hield meteen zijn pas in.

‘Ja, mama,’ zei hij bedachtzaam. Ze keek hem streng aan.

‘Toen jij voor veedrijver speelde, kregen we bericht van je broer. Hij komt thuis. We verwachten hem vanavond nog.’

Haar smalende toon verpestte meteen zijn uitstekende humeur. ‘Zijn de voorbereidingen dan niet ter ere van het feit dat ik drie dagen op pad ben geweest?’ Hij kon het niet laten om het vuurtje op te poken.

Ze keek hem spottend aan. ‘Niet zo brutaal! Denk je nou echt dat je geëerd wordt omdat je ondergeschikt werk doet op het landgoed? Sabinus heeft Rome gediend. Je mag enig respect verwachten op de dag dat je besluit hetzelfde te doen in plaats van in de heuvels wat te ravotten met vrijgelatenen en muilezels. Ga je wassen! Als je broer thuiskomt, wil ik dat je je netjes gedraagt, hoewel ik betwijfel of je anders over hem bent gaan denken in de jaren dat hij weg was. Het zal je echter goed staan als je in elk geval een poging doet om de strijdbijl te begraven.’

Vespasianus streek met een hand door zijn kortgeknipte, donkerbruine haar, dat nat was van het zweet. ‘Hij mag me niet, mama. Anders zou ik dat zeker doen. Hij heeft me altijd gepest en vernerderd. Maar ik ben nu vier jaar ouder en een stuk sterker geworden. Laat hij dus maar oppassen, want ik ben niet dat jongetje van elf meer dat met zich laat sollen.’

Vespasia Polla keek naar het ronde, olijfkleurige gezicht van haar zoon. De onwrikbare blik in zijn grote bruine ogen viel haar ineens op. De anders zo opgeruimde oogopslag was verdwenen. Dat had ze nog nooit bij hem gezien.

‘Wel, ik zal het er met Sabinus over hebben als hij terug is. Hij moet ook zijn steentje bijdragen om de vrede te bewaren. Net als jij! Vergeet niet dat jullie elkaar vier jaar geleden voor het laatst hebben gezien. Maar je vader en ik hebben acht jaar geleden afscheid van hem genomen. Wij waren immers al in Azië toen Sabinus zich bij de legioenen voegde. Ik wil niet dat jullie elkaar straks in de haren vliegen en het feestje bederven!’

Ze gaf hem geen kans om haar van repliek te dienen en liep meteen door naar de keuken. Ongetwijfeld om een of andere jonge keukenslaaf een veeg uit de pan te geven, dacht Vespasianus terwijl hij naar zijn kamer ging om zich om te kleden. Zijn goede humeur was nu helemaal verpest door het nieuws dat zijn broer elk moment voor de deur kon staan.

Vespasianus had zijn broer beslist niet gemist in de vier jaar dat hij weg was. Sabinus had gediend als krijgstribuun, de laagste officiersrang, in het Legio VIII Hispana in Pannonia en Afrika. Ves-

pasianus begreep niet waarom Sabinus hem haatte. Eigenlijk kon hem dat ook niet schelen. Feit was dat Sabinus hem niet kon luchten of zien. In reactie daarop haatte Vespasianus hem. Maar ze waren broers. En dat zouden ze blijven. In het openbaar, en als ze samen iets moesten regelen, gedroegen ze zich kil en formeel tegen elkaar. En binnen de muren van de hoeve? Nou ja, Vespasianus had al heel jong geleerd om ervoor te zorgen dat hij nooit met zijn grote broer alleen was.

In de kleine slaapkamer stond een kom met warm water voor hem klaar op de kist. Hij trok het gordijn bij de ingang dicht, kleepte zich uit en waste het stof van zijn lijf. Hij was vies geworden tijdens de drie lange dagen dat ze de muilezels van weide naar weide hadden gedreven. Hij droogde zich af met een linnen doek, waarna hij een schone witte tunica aantrok, voorzien van een ceintuur en een smalle purperen strook aan de voorzijde, een teken dat hij van een equestriaanse familie was. Met een schrijfstift en een nieuwe rol ging hij aan zijn bureau zitten. Meer meubilair, op het bed na, was er niet te vinden in de kleine kamer. Aan de hand van notities op een wasbordje noteerde hij hoeveel muilezels ze naar het winterverblijf hadden gedreven. Strikt genomen was dat de taak van de landgoedmeester. Maar Vespasianus hield zich graag bezig met rapporten en inventarisaties. Hij beschouwde het als een goede oefening, omdat hij op een dag een van de familielandgoederen zou erven.

Hij had werken op de hoeve altijd al leuk gevonden, hoewel de equestriaanse klasse niets moest hebben van handenarbeid. Zijn oma had zijn belangstelling voor het boerenwerk aangemoedigd in de vijf jaar dat hij en zijn broer op haar landgoed bij Cosa woonden. Zijn ouders waren toen in Azië. Destijds had hij meer aandacht voor het werk van de vrijgelatenen en slaven op het veld dan voor wat zijn *grammaticus* en zijn tutor hem wilden bijbrengen. Zijn retorische vaardigheden waren derhalve ondermaats, net als zijn kennis over literatuur. Daar stond tegenover dat hij vrijwel alles wist over muil-dieren, schapen en druiven. De *grammaticus* had hem wel veel kunnen bijbrengen over rekenkunde, maar alleen omdat Vespasianus

het belang ervan inzag. Het berekenen van winst en verlies was immers belangrijk voor het voortbestaan van het landgoed.

Toen hij bijna klaar was, kwam zijn vader zonder te kloppen binnen. Vespasianus stond op, boog zijn hoofd en wachtte tot hij werd aangesproken.

‘Pallo zegt dat we de afgelopen maand zestien dieren zijn kwijtgeraakt. Klopt dat?’

‘Ja, papa. Ik ben nog bezig met de berekening, maar het ziet er naar uit dat hij gelijk heeft. Volgens de herders pikken struikrovers zo nu en dan de dwalers eruit. Het gebied is ook zo groot.’

‘Daar moet paal en perk aan worden gesteld. Die smeerlappen romen op deze manier onze winst af. Zodra Sabinus terug is, gaan we wat vallen uitzetten voor dat menselijk ongedierte. Hopelijk grijpen we er een paar bij de kladden. Ik ben benieuwd waar ze voor kiezen: spijkers door de voeten en polsen of met hun gore fikken van mijn bezit afblijven.’

‘Ja, papa,’ zei Vespasianus. Titus had zich al omgedraaid om weg te gaan.

In de deuropening bleef hij staan en keek zijn zoon aan. ‘Je hebt goed werk afgeleverd, Vespasianus,’ zei hij een stuk kalmer. ‘Veel vee, weinig veedrijvers. Geen gemakkelijke klus.’

‘Bedankt, papa. Ik heb ervan genoten.’

Titus knikte kortaf. ‘Ik weet dat je ervan geniet,’ zei hij met een nogal bedroefde glimlach, waarna hij wegliep.

Vespasianus maakte zijn berekeningen af en voelde zich een stuk beter nu zijn vader hem had geprezen. Ze waren inderdaad zestien muilezels kwijtgeraakt. Hij ruimde zijn schrijftafel op en ging op bed liggen om wat te rusten tot zijn broer arriveerde. Een halfuur later was het zover, maar van enig tumult was geen sprake, waardoor Vespasianus niet wakker werd.

Vespasianus schrok wakker. Het was donker. Hij sprong van bed en rende naar het peristylum, dat met toortsen verlicht was. Was hij te laat voor het avondeten? Hij vreesde van wel. Hij hoorde zijn moeder in het atrium en liep erheen.